

Ötletek bölcsője: SZÓTÁR a neved!
 Dicsőség néked és hozsánna – hát nem megmondta már
 Charles Baudelaire kolléga is, hogy
celui qui n'a pas du nom, n'existe pas?
 Csak az létezik, aminek „neve” van, és minden szó: név.
 Te vagy, ó, szótár, az eleve elvégeztetés
 anyafőkönyve;
 szent bölcsője vagy te
 a testté vált LOGOSZNAK.

DÉRY TIBOR HAGYATÉKÁBÓL

Az író hagyatékában fennmaradt alábbi regényrészlet a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában található, egy középme-retű spirálos füzetben, amely a kézzel beszámozott 221. oldallal kezdődik, és amelyben a szöveg a 286. oldalon végződik. Sajnos a 221. előtti oldalak hiányoznak, akárcsak a befejezés: a szöveg egyfelől egy gondolat sor közepén kezdődik, másfelől a történet megszakad, nincs lezárva. A kézirat tehát kétségkívül töredék, sőt szerzői javításokat, kiegészítéseket igénylő piszkozat (egyébként erre utal, hogy több helyen kérdőjel jelzi a további pontosítás, pótlás szándékát).

A regénytöredéket követő levél és tanulmány a frankfurti Fischer Verlag, a Déry-művek német kiadójának reklámfüzetéből való, amelyet feltehetően 1963 nyarán, A BEFEJEZETLEN MONDAT német fordításának megjelenésekor adtak ki. A német nyelvű levél címzettje Arend Kulenkampf, a regény szerkesztője, aki munkája során folyamatosan konzultált – levél útján – az íróval. (Valószínűnek látszik, hogy Déry Tibor németül írta a levelet.)

A tanulmány szerzője Szilasi Vilmos, Déry Tibor unokahúgának férje, filozó-

fus, egyetemi tanár, aki a húszas években anyagilag is támogatta a fiatal író, 1957-től pedig mozgósította a nemzetközi közvéleményt bebörtönzött rokona és barátja szabadulása érdekében. – A levél a Fischer Verlag 1962. évi ALMANACH-jában jelent meg először, ezt követően bejárta a német sajtót; megjelent az *Oberösterreichische Nachrichten*ben, a *Münchener Merkur*ban, a *Frankfurter Neue Presse*ben, a *Frankfurter Rundschau*ban. Szilasi Vilmos tanulmányának más, korábbi közzétételéről nem tudunk. – Magyarul mindkét szöveg itt jelenik meg először.

A három írást A BEFEJEZETLEN MONDAT sorsa fogja egybe. Déry levele a regény keletkezésének és kiadásának körülményeiről számol be, Szilasi Vilmos tanulmánya a hazai kritika számára új nézőpontból világítja meg a mű gondolatrendszerét, ha úgy tetszik, filozófiáját. – S végül a cím nélküli regénytöredék is A BEFEJEZETLEN MONDAT-hoz kapcsolódik. Feltételezésünk szerint 1937 táján keletkezett, s a regény „kihordása”-nak mellékterméke. Mint korábbi tanulmányunkban (ÚJRAOLVASOTT KLASSZIKUS. CET, 1994. 1. sz.) kimutattuk, a mű három kötete nem folyamatosan készült, a

harmadik kötet befejezése évekig váratott magára. Az okot abban láttuk, hogy 1935 őszén Déry Tibor bekapcsolódott a hazai kommunista mozgalomba, és ezzel párhuzamosan alkalmazkodni igyekezett az egyszerűbb, közvetlenebb politizálást hangoztató igényekhez – ám kevés sikerrel: nem tudott engedni az eltökélt optimizmus követelményének, kitartott a mű bonyolult struktúrája és „befejezetlensége” mellett: ezért is, de egyebek miatt is konfliktusba került az illegális kommunista párttal.

Ha a töredék nem A BEFEJEZETLEN MONDAT előmunkálata (mert végül is ez sem elképzelhetetlen), úgy talán ennek a vívódásnak a terméke. Feltételezésünk szerint Déry Tibor ebben az időben az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság irodalmi megörökítésére vállalkozott vagy a maga elhatározásából, vagy a mozgalom vezetőinek felkérésére. Erre utal a *Szép Szó* 1937. októberi számában közzétett ESŐBEN című elbeszélése, amely az 1918. október 28-i „láncbídi csata” idején játszódik – és az alább olvasható töredék, amelynek cselekménye 1919. február közepe és májusa között bontakozik ki. (Nem lehetetlen, hogy a novella és ez a regénytöredék eredetileg összefüggött, illetve hogy a novella a tervezett regény része volt – esetleg éppen ezt tépte ki Déry az említett kézirat elejéről; a szereplők nevét később is megváltoztathatta.)

Az ESŐBEN többé-kevésbé önéletrajzi ihletésű főhőse, Ferenc az ágyúzás elől a Rózsadombra igyekszik felköltöztetni családját. (Déry 1918-tól 1920-ig valóban fenntartott egy albérletet a Veronika utcában.) A regénytöredék főhősét Tamásnak hívják; alakjának és sorsának megformálásába modellként nemcsak maga Déry Tibor, hanem öccse, Georgi alakja és sorsa is belezátszhatott, főképp abba a motívumba, mely szerint életét nem törvényes apjának köszönheti, hanem anyja barátjának. (Akárcsak Désirée A BEFEJE-

ZETLEN MONDAT-ban – és Georgi a valóságban.) Nyilatkozataiban és tanulmányaiban Déry többször is figyelmezteti ugyan olvasóit és kritikáit, hogy regény- és novellaszerelőit több modellből gyúrta össze, azoknak egy-egy vonását felhasználva, majd képzelt elemekkel alakította tovább őket, de talán nem tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy a házibarát, Kiss János professzor legfőbb modelljéül a Déry Tibor szüleivel jó barátságban lévő Liebermann Leó (1883–1938) szeszprofesszor szolgált (véltetően A BEFEJEZETLEN MONDAT Wawra tanár úrja is sokat köszönhet ennek a modellnek, de némely tulajdonsága még a FELELET Farkas Zénó professzorában is feltűnik). A család másik barátjának a nevét, amelyet Déry a BÖRTÖNNAPOK HORDALÉKA-ban is megemlít, Pollák Illését (1852–1930), a *Pester Lloyd* munkatársát még csak meg sem változtatta regénytöredékünkben. Tamás törvényes apjának modelljében Déry Tibor apjának, Déry Károlynak alakját kell sejtenuünk, aki ügyvéd volt ugyan és nem orvos, de a regénytöredék sok vonatkozása egyezik az író önéletrajzi munkáiban, vallomásaiban említett motívumokkal (lábtörés, házainak államosítása stb.). Elza alakja véltetően nem egészen idegen Déry első feleségének, Pfeiffer Olgának személyétől. De a modellkeresésnél, kulcskeresésnél alighanem lényegesebb, hogy ez a töredék kétségtelenül A BEFEJEZETLEN MONDAT elágazása, pontosabban: a munka során elvetett variánsa. Déry Tibor talán a személyes élményeknek, a történelmi-politikai eseményeknek és a képzelt elemeknek ezt a fajta találkoztatását, elegyítését nem tartotta sikerültnek, ezért – vagy másért? – tért vissza eredeti tervéhez és művészi felfogásához.

Töredékünk mint műhelymunka így kapcsolódik A BEFEJEZETLEN MONDAT végső kidolgozásának folyamatához, illetve történetéhez.

Botka Ferenc